

5. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/european-integration-bpo/>
6. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/alegeri-geopolitice-2014/>
7. http://adevarul.ro/news/politica/summit-ul-consiliului-european-riga--europenizarea-vecinatii-estice-sau-efectul-ianucovici--i-1_555ca13bcfbe376e356907fd/index.html#
8. [fhttp://adevarul.ro/moldova/politica/lupta-chisinau-fio-lupta-est-vest-_55770578cfbe376e3519c107/index.html](http://adevarul.ro/moldova/politica/lupta-chisinau-fio-lupta-est-vest-_55770578cfbe376e3519c107/index.html)

MARIA CANTACUZINO, O PRINȚESĂ A CULTURII

Radu MOȚOC

Abstract

The article is an evocation of the personality of Maria Cantacuzino, representative of the Romanian noble dynasty. She was an entertainer of a cultural life in Yassy. In 1850 she is established in France for medical treatment. In Paris, M. Cantacuzino became very popular in the intellectual and artistic circles. Some French painters made her portrait; she served as a model for an sculptural portrait.

Keywords: noble dynasty, entertainer of a cultural life, literary and artistic circle, model for painters, art exhibitions.

Cronica familiei Cantacuzino pome-nește de o vechime milenară a unei tradi-ții aristocratice militare. Alexios Comnen, care a preluat puterea în anul 1081, în calitate de împărat *uzurpator*, a dorit trezirea unui imperiu în decădere militară. În aceste condiții apare și numele familiei Cantacuzino.

Ana Comnena, fiica împăratului Alexios I, avea să scrie o lucrare istorică, *Alexiada*, în perioada anilor 1137-1148, în care pome-nește de un comandant militar Cantacuzino, care a obținut mai multe victorii asupra celor care atacau imperiul grecesc¹.

¹ Cantacuzino, Ion Mihai. *O mie de ani în Balcani*. București: Ed. Albatros, 1996, p. 16.

În anul 1187 a avut loc prima confruntare între un Cantacuzin și valahi, iar după 120 de ani, devenit împărat între timp, Ioan VI Cantacuzino va lua de nevastă pe Irina Asan, nepoata împăratului valaho-bulgar, iar după alte cincisecole, Cantacuzinii vor deveni ei înșiși valahi și domnitori în Țările Române².

Maria Cantacuzino făcea parte dintr-o ramură a Cantacuzinilor-Măgureanu-Deleanu din Moldova. Tatăl ei era Nicolae Cantacuzino, zis Nicolae Canta (1790-1857), mare-logofăt al Moldovei sub Mihail Sturdza³. Mama ei era Pulcheria Sturdza, fiica lui Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni de lângă Roman.

El deținea moșia de la Horodniceni, aflată la limita Moldovei cu Bucovina în județul Suceava. În curtea bisericii din Horodniceni, pe niște stâlpi din piatră, stau atâr-nate clopotele. Din inscripția de pe un clopot rezultă faptul că la 1567 clopotul a fost donat de Alexandru Lăpușeanu, iar la 1640 s-a reînnoit de vistiernicul lordache Cantacuzino, devenit proprietar, printr-o moștenire de la marele vistiernic Gavri-lăș Matiaș. În altarul bisericii, pe pristol, este o cruce mare de argint, pe care stă scris: „Pomenește, Doamne, pe robii tăi Nicolai

² Ibidem, p. 34.

³ Casa Universitară din Iași, strada Carol (Copolou) a aparținut logofătului Nicolae Canta.

Fig. 1. Nicolae Canta

Cantacuzino și pe Pulheria soția sa, 1832, april 8.”¹

Astfel că spătarul Nicolae Cantacuzino, ginerele logofătului Dimitrie Sturza, își avea gospodăria și interesele legate de Horodniceni.

Din cei optsprezece copii pe care i-au avut, au trăit numai șapte fete și cinci băieți. Conform unui vechi obicei, o parte din fete erau trimise la mănăstire, precum cele trei surori mai mari ale Mariei: Agata, Elisabeta și Veniamina au fost călugărite la Agapia și Văratec².

Maria, cea mai mică dintre surori, s-a născut la Horodniceni la 20 iulie 1817³ și a fost remarcată de tatăl său, marele logofăt, cu o inteligență vie, suflet pătimăș și dotată cu un farmec deosebit. Se pare că a obținut și o educație deosebită, fiind

dirijată de tatăl ei, care era un om de spirit cu o cultură superioară, fiind cunosător al literaturii clasice grecești și franceze. Acest instruit logofăt avea să trimită patru din fiii săi la studii în Elveția, la Academia din Lausanne. Dar dacă aruncăm o privire asupra descendenței acestei familii din care făcea parte Maria Cantacuzino, vom putea constata faptul că:

- un nepot de frate, Matei Cantacuzino, era cunoscutul profesor de la Facultatea de Drept din Iași și fost ministru în guvernul Averescu;
- al doilea nepot de frate a fost ministru plenipotențiar la Paris, Neculai Cantacuzino, care a scris și interesante memorii intitulate *Vieux temps, vieilles figures*;
- fiul acestui nepot era arhitectul Gheorghe Cantacuzino;
- un strănepot era arhitectul Ghica-Budești și pictorul Pallade.

Viața culturală la Iași era marcată de o activitate teatrală intensă, fiind organizată pentru societatea boierească de Gheorghe Asachi. La reprezentațiile date de tineretul ieșean în perioada 1834-1838, apare și numele Mariei Cantacuzino alături de ale Hermionei Asachi și Aristiei Ghica⁴.

Ca să nu urmeze soarta sursorilor, s-a lăsat măritată la numai optsprezece ani cu **George Stratulat**, în anul 1835, de care divorțează însă după scurt timp. Se recăsătorește la Horodniceni, în 5 noiembrie 1839, cu cneazul Alexandru Cantacuzino (1813?-1884), provenit dintr-o ramură a familiei rusificate, unde tatăl său Alexandru (1781-1841) devenise un cneaz rus eterist.

Alexandru Cantacuzino, al doilea soț al Mariei, a fost un activ colaborator al revistei *România literară*, dar și un bun prieten

¹ Sturdza, Mihai Dim. *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*. Vol. III, *Familia Cantacuzino*. București, Ed. Simetria, 2014, p. 421.

² Cantacuzino, Ion Mihai, op. cit., p. 285.

³ Sturdza, Mihai Dim., op. cit., p. 36.

⁴ Rădulescu-Pogoneanu, Elena. *Maria Cantacuzino*. În: *Convorbiri literare*, anul LXXVI, ianuarie 1943, p. 50. Autoarea acestui articol indică data nașterii Mariei un an aproximativ: „pe la 1822”.

ten al lui Vasile Alecsandri, care i-a dedicat drama sa *Despot Vodă*. Sub Alexandru Ion Cuza a fost Ministru al Cultelor și al Finanțelor, pe care domnitorul l-a delegat în 1865 cu o misiune confidențială la Napoleon al III-lea¹.

Aflată încă la Iași, Maria Cantacuzino era implicată în viața socială, pentru că o vom găsi pe o lungă listă de subscripții pentru *Societatea Studenților Români din Paris*, la poziția 42, cu suma de 25 franci pe lună, începând cu aprilie 1846².

Din cauza unor suferințe fizice, Maria Cantacuzino decide să se stabilească în Franța pentru tratamentele necesare unei boli de piept recent depistate. O mărturie a deciziei luate o avem de la V. Alecsandri, care în noiembrie 1850 scria din Cernăuți lui Ion Ghica: „Am venit până aici spre a însoți pe frate-meu lancu, care se întoarce la Paris și pe Doamna Maria Cantacuzino, care se va stabili acolo pentru totdeauna.”³

Și Nicolae Bălcescu scria din Paris, tot lui Ion Ghica, în 17 decembrie 1850, confirmând faptul că Maria Cantacuzino era la Paris⁴.

Este vizitată de soțul ei, Alexandru Cantacuzino, cu care frecventează împreună înalta societate pariziană, fiind invitați și la Curtea împăratului Napoleon al III-lea.

În casa lor din Avenue de Villiers, primesc o societate de mari artiști și scriitori printre care: Michelet, Edgar Quinet, Renan, Théodore Chassériau, Théophile Gautier⁵.

Calitățile sufletești ale Mariei Cantacuzino îl determină pe Vasile Alecsandri să scrie versurile memorabile intitulate *Mă-*

Fig. 2. Maria Cantacuzino

rioara Florioara, pe care le dedică acestei prințese⁶.

În anul 1854, îl cunoaște la Paris pe pictorul Chassériau, care îi face portretul sub trăsăturile *Sfintei Maria Egipteanca* din Biserica Saint-Merri din Paris.

O legătură sentimentală de scurtă durată a avut loc între cei doi. Acest pictor talentat avea să moară la scurt timp, atunci când avea numai de 37 de ani.

Prezentă la funeralii, avea să fie recunoscută și consemnată de Léonce Benedite, biograful artistului: „La sfârșitul slujbei celebrate la Biserica Notre-Dame de Lorette, familia, prietenii și mulțimea invitaților defilau în fața sicriului spre a-l stropi cu apă sfințită, o femeie tânără, înveșmântată în negru, cu fața acoperită cu un văl cernit, se apropie de catafalc. Prosternându-se la pământ, ea luă draperia mortuară și o sărută. Cei la curent cu viața lui Chassériau și-au dat seama că acest comportament

¹ Rădulescu-Pogoneanu, Elena, op. cit., p. 51.

² *Anul 1848 în Principatele Române: acte și documente*. Tom. I, 1821 – 20 iunie 1848. București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902, p. 81.

³ Ibidem, p. 52.

⁴ Ghica, Ion. *Amintiri din pribegie după 1848*. București: Soccec, 1890, p. 570.

⁵ Rădulescu-Pogoneanu, Elena, op. cit., p. 57.

⁶ Ibidem, p. 54.

**Chassériaux. Autoportret.
1838. Musée du Louvre**

Fig. 3. Chassériaux. Autoportret. 1838

pasionat și cu totul oriental nu putea fi decât acel al prințesei Cantacuzino¹.

În atelierul lui Chassériaux, în anul 1856, Maria Cantacuzino îl va cunoaște pe pictorul Puvis de Chavannes, specializat în pictura murală modernă, care cu un tablou – *Pietă* – avea să debuteze la Salonul din anul 1850. Acest pictor s-a remarcat și cu un caracter frumos, sincer, și un dezinteres remarcabil, calități prețuite de Maria, care l-a susținut nelimitat. Locul ocupat de această prințesă din Moldova în gândirea și opera acestui pictor este unic².

Puvis de Chavannes este autorul unor celebre tablouri murale precum: *Pacea*, *Războiul*, *Munca*, *Odihna*, *Iarna*, *Vara*, care puteau fi admirate în muzeele din Amiens, Lyon, Rouen, Marsilia și primăria din

Poitiers. La Paris, lucrările lui împodobesc amfiteatrul Sorbonei, pereții primăriei și zidurile Panteonului, iar la Boston a decorat pereții bibliotecii³.

Cu sinceritate, detașat de orgoliu și mândria unui celebru artist apreciat de critica artistică neiertătoare, avea să mărturisească atunci când se referă la Maria Cantacuzino: „Tot ce sunt, tot ce am produs, ei îi datorez”⁴.

Pentru a înțelege influența atât de puternică pe care a avut-o prințesa Cantacuzino asupra pictorului, este semnificativă percepția biografului acestui pictor, Marius Vachon, care, din studiile făcute, a sintetizat această legătură sufletească și profund culturală într-o frază convingătoare: „Înalta ei inteligență, instrucțiunea ei superioară, intuiția artistică, care prin studiul operelor marilor maeștri în cursul

**Fig. 4. Maria Cantacuzino.
Desen de Chassériaux. 1855**

¹ Benedite, Léonce. *Sa vie, son œuvre*. 2 vol. Paris, 1931, p. 519.

² Rădulescu-Pogoneanu, Elena, op. cit., p. 58.

³ Ibidem, p. 59.

⁴ Roujon, Henry. *Les peintres illustres, Puvis de Chavannes*. Paris: Pierre Lafitte, p. 27.

Fig. 5. Maria Cantacuzino prezentată ca model pentru *Sainte Geneviève* din Panthéon

călătoriilor se dezvoltase în adevărată știință și mai presus de toate aplecarea instinctivă și iubirea pentru frumosul pe care-l întrupa ea însăși, făceau din ea confidenta unică pentru artistul așa de profund original și de independent. El, care discuta aprig cu prietenii orice sfat, orice sugestie ce venea de la dâșii, numai de la ea accepta, fără a le discuta, toate sfaturile, criticele, indicațiile..., atât de absolută era încrederea ce avea în ea, în siguranța judecății, în finețea observațiilor, în sinceritatea părerii ei¹.

Puvis de Chavannes avea să expună la Salonul de pictură din 1876 marea compoziție intitulată *Sfânta Geneveva*, ocrotitoarea Parisului, care astăzi decorează Pantheonul. Reprezentarea *Sfintei* reproduce trăsăturile Mariei Cantacuzino.

Dar, ca un omagiu adus muzei, pe care datorită spiritul său, prin seninătate și generozitate, prin delicatețea ei sufletească,

Fig. 6. *Maria Cantacuzino*. Desen de Puvis de Chavannes

¹ Vachon, Marius. *Puvis de Chavannes*. Societe d'edition artistique, 1900, p. 29.

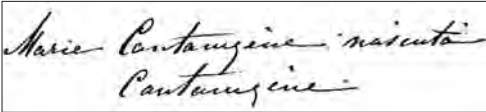

Fig. 7. Semnătura Mariei Cantacuzino

pictorul o va înfățișa din nou într-o altă ipostază a *Sfintei Genoveva*, de veghe asupra Parisului adormit¹.

În atelierul unde pictorul a lucra timp de patruzeci de ani, la Neuilly, la marginea Parisului, Maria Cantacuzino venea aproape zilnic și stătea într-un colț al atelierului, cu o carte sau un lucru de mână. Pictorul de regulă îi cerea părerea și cuvântul ei era hotărâtor. Se poate spune că multe din atitudinile și gesturile ei frumoase și grave s-au reflectat în creațiile pictorului.

În celebra pânză cu subiect istoric *Sfânta Radegonda dă azil poezilor*, care înnobilează scara monumentală de la primăria din Poitiers (1873), este reprezentată și Maria Cantacuzino în postura *Sfintei Agnès*².

În anul 1883, Puvis de Chavannes a făcut portretul în ulei al Mariei Cantacuzino, cu aceeași atitudine, având mâinile așezate una peste alta, ca și în desenul din 1855 al lui Chassériau. Tabloul a fost expus la Salonul din 1883 de la Paris și în anul 1943 era expus la Muzeul din Lyon, orașul în care s-a născut Puvis de Chavannes³.

Dar pictorul o va surprinde în atelierul lui pe prințesă într-o schiță în creion în ultimii ei ani din viață, într-o zi friguroasă, așezată pe un scaun, acoperită cu o manta, care îi acoperă și capul cu un capișon. Cu o ținută dreaptă plină de o grație sobră, cu trăsăturile feței estomplate, ea apare învăluită în mister. Acest desen se afla în anul 1943 la Muzeul „Toma Stelian” din București, prin grija criticul de

artă George Oprescu, care era directorul acestui important muzeu, desființat după anul 1948, și care, contrar testamentului semnat de donator, a devenit în prezent sediul PSD⁴.

În anul 1896, Maria Cantacuzino, bolnavă, cu un curaj eroic, vrednic de dânsa, ascunzându-și boala, avea să se căsătorească cu pictorul Puvis de Chavannes, ca o împlinire a unei prietenii, care a durat peste patruzeci de ani. Ultimul ei soț, Alexandru Cantacuzino, murise la Atena cu mulți ani înainte, în 1884.

Atunci când a fost doborâtă de boală și obligată să stea în pat, artistul a venit cu șevaletul în camera sa pentru a desena pentru ultima dată *figura ocrotitoarei Parisului*, care avea să moară în august 1898. Două luni după decesul soției sale, la 24 octombrie 1898, avea să moară și artistul Puvis de Chavannes⁵.

Funeraliile pictorului s-au efectuat cu onoruri militare, pentru că era comandor al Legiunii de onoare. Au fost prezenți, pe lângă oficialități, și reprezentanți ai comunității române din Paris și rude precum: Eugen Ghika, Jean Pallade, Nicolae Miclescu, Ion Cantacuzino, prințul Alexandru Moruzzi, Alexandru Aslan etc.

Înhumarea a avut loc la cimitirul din Neuilly în 20 octombrie 1898, iar ferparul de deces a fost publicat în *L'Indépendance Roumaine*⁶.

Maria Cantacuzino l-a inspirat și pe sculptorul francez Paul Ludowski (1875-1961), de origine poloneză. Acest sculptor avea să finalizeze în anul 1928 o statuie intitulată *Sfânta Genoveva protejând Parisul*, având drept model tot pe Maria Cantacuzino.

Parisul fiind reprezentat printr-un copil amplasat în fața Sfintei.

¹ Sturdza, Mihai Dim., op. cit., p. 430.

² Camille Mauclair, *Les maitres de l'Art, Puvis de Chavannes*, Paris, 1928, p. 58.

³ Rădulescu-Pogoneanu, Elena, op. cit., p. 61.

⁴ Ibidem, p. 62.

⁵ Ibidem, p. 61.

⁶ Sturdza, Mihai Dim., op. cit., p. 431.

Fig. 8. Statuia *Sfânta Geneveva protejând Parisul* în atelierul artistului și pe pod

Statuia este amplasată pe podul La Tournelle de peste Sena, având o înălțime de 5,4 m, fiind așezată pe un postament de 14 m¹.

Monumentul este înscris pe lista *Patrimoniului Mondial UNESCO* din anul 1991.

¹ Imaginile de la figurile 5 și 8 și datele referitoare la sculptorul Paul Ludowski provin prin amabilitatea domnului Adrian Șoldea, căruia îi mulțumim pe această cale.